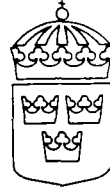

Regeringens proposition 1993/94:129

Försök i vissa kommuner där väljarna skall
kunna avge särskild personröst

Prop.
1993/94:129

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 3 februari 1994

Carl Bildt

Gun Hellsvik
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att väljarna i Helsingborg, Linköping, Solna, Vaggeryd, Vänersborg, Östersund och Övertorneå vid 1994 års val till kommunfullmäktige skall kunna avge en särskild personröst.

Innehållsförteckning

Prop. 1993/94:129

1 Förslag till riksdagsbeslut	2
2 Lagtext	
2.1 Förslag till lag om försök i vissa kommuner där väljarna skall kunna avge en särskild personröst vid de allmänna valen år 1994	2
2.2 Förslag till lag om ändring i vallagen (1972:620)	7
3 Ärendet och dess beredning	8
4 Försök med personröstning	9
5 Genomförande	11
6 Författningskommentar	
6.1 Förslaget till lag om försök i vissa kommuner där väljarna skall kunna avge en särskild personröst vid de allmänna valen år 1994	13
6.2 Förslaget till lag om ändring i vallagen (1972:620)	16
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 3 februari 1994	18

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

- lag om försök i vissa kommuner där väljarna skall kunna avge en särskild personröst vid de allmänna valen år 1994,
- lag om ändring i vallagen (1972:620).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om försök i vissa kommuner där väljarna skall kunna avge en särskild personröst vid de allmänna valen år 1994

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Vid valet den 18 september 1994 till kommunfullmäktige i Helsingborg, Linköping, Solna, Vaggeryd, Vänersborg, Östersund och Övertorneå skall väljarna ges möjlighet att avge en särskild personröst. Vid valet på dessa orter skall utöver vad som sägs i vallagen (1972:620) gälla vad som anges i denna lag.

Valsedlar

2 § Utöver 6 kap. 2 § vallagen (1972:620) gäller följande.

På valsedel skall det finnas minst en rad där väljaren kan skriva till namn, och en ruta intill varje rad där väljaren genom markering kan avge en personröst för ett av dessa namn.

På de valsedlar som tar upp namn på en eller flera kandidater skall det dessutom framför varje namn finnas en ruta där väljaren genom markering kan avge en personröst för det namnet.

3 § Utöver det som anges i 6 kap. 7 § vallagen (1972:620) skall centrala valmyndigheten också förse valsedelsblanketterna med sådana rader och rutor som anges i 2 §.

4 § Utöver 6 kap. 9 § vallagen (1972:620) gäller följande.

I vallokalerna och på postkontoren i de kommuner där röstning anordnas enligt denna lag skall väljarna för valet till kommunfullmäktige ha tillgång till följande:

1. Valsedlar för varje parti som vid något av de två senaste riksdagsvalen har fått mer än en procent av rösterna i hela landet.

Dessa valsedlar skall vara försedda med

- parti- och valbeteckning,
- minst en rad där väljaren kan skriva till namn, och
- en ruta intill varje rad där väljarna genom markering kan avge en personröst för ett av dessa namn.

2. Blanketter till valsedlar som försetts med
- minst en rad där väljaren kan skriva till namn, och
 - en ruta intill varje rad där väljarna genom markering kan avge en personröst för ett av dessa namn.

Lantbrevbärare i de kommuner där röstning anordnas enligt denna lag och som tar emot valsedelsförsändelser bör medföra också sådana valsedlar som anges i andra stycket.

Valsedlar enligt andra stycket hålls till handa genom centrala valmyndigheten.

5 § Valförrättaren skall se till att väljarna på plats som anges i 9 kap.

6 § Vallagen (1972:620) också har tillgång till sådana valsedlar som anges i 4 §.

Slutlig sammanräkning och mandatfördelning

6 § Bestämmelserna i denna paragraf gäller utöver 14 kap. 4 § andra stycket vallagen (1972:620).

Namnen på valsedlar skall anses obefintliga om ett valkuvert innehåller flera valsedlar som alla bär samma partibeteckning men är olika med avseende på personrösterna.

Namnen på en valsedel skall vidare anses obefintliga

1. om valsedeln inte är utformad för röstning på person enligt vad som anges i 2 §,
2. om det finns fler än en personmarkering på valsedeln eller det inte klart framgår vilken kandidat som personmarkeringen avser, eller
3. om personmarkeringen kan antas vara gjord maskinellt.

7 § I stället för 14 kap. 15 § vallagen (1972:620) och i de fall det i vallagen görs hänvisningar till den paragrafen gäller följande.

Ordningen mellan kandidatnamnen inom varje parti fastställs genom särskilda uträkningar. Vid varje uträkning gäller valsedel endast för ett namn.

Valsedlar på vilka avgivits personröster ordnas gruppvis efter partibeteckning. Därefter räknas antalet personröster för varje namn i gruppen. Personliga röstetal fastställs endast för kandidater som fått personröster till ett antal som motsvarar minst fem procent av partiets röstetal i valkretsen, dock lägst 50 röster. Ett namns personliga röstetal är lika med det antal personröster som har lämnats för namnet under en och samma partibeteckning. Ordningsföljden mellan namnen bestäms på grundval av varje namns personliga röstetal. Det namn som har det största personliga röstetalet tar första plats i ordningen, det som har det näst största personliga röstetalet tar andra plats i ordningen och så vidare enligt samma grund. Har flera namn lika stora personliga röstetal avgörs företrädet genom lottning.

Får man inte fram tillräckligt många kandidatnamn när valsedlarna ordnas enligt tredje stycket skall ordningsföljden bestämmas enligt 14 kap. 6 § andra - fjärde styckena vallagen.

Vid de uträkningar som görs sedan kandidatnamn ordnats enligt tredje stycket skall samtliga valsedlar med namn delta, varvid bortses från de namn som tagit plats enligt tredje stycket.

8 § I stället för 14 kap. 16 § vallagen (1972:620) och i de fall det i vallagen görs hänvisningar till den paragrafen gäller följande.

Har en kandidat fått plats i ordningen i fler än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle kandidaten därför få mandat i fler än en valkrets eller för mer än ett parti, skall kandidaten därför få tillträda det mandat, för vilket hans eller hennes personliga röstetal enligt 7 § är störst i förhållande till antalet avgivna röster för partiet.

Har kandidaten inte tagit plats i ordningen på grundval av personligt röstetal skall kandidaten tillträda det mandat för vilket hans eller hennes jämförelsetal enligt 7 § är störst.

Har kandidaten fått plats i ordningen i kraft av personligt röstetal skall det mandat som kandidaten inte tillträder besättas på grundval av de sinsemellan likadana valsedlar, på vilka kandidaten fått flest personröster jämte övriga valsedlar som tar upp samma namnordning. Den som har det största personliga röstetalet enligt 7 § får mandatet. Vid lika tal avgörs företrädet genom lottnings. Kan mandatet inte besättas genom detta förfarande skall femte stycket äga motsvarande tillämpning.

Har kandidaten fått plats i ordningen genom sitt jämförelsetal enligt 7 § fastställs vid ny sammanräkning vem som skall få det mandat som kandidaten inte tillträder på grundval av de valsedlar som gällde för kandidatens namn när namnet fick plats i ordningen. Vid denna uträkning gäller varje valsedel som hel röst. Röstvärdet skall tillgodoräknas det namn som står främst på valsedeln och därvid skall iaktas att namnet på en kandidat som redan tillträtt mandat för partiet skall anses som obefintligt. Den som får det högsta röstetalet får mandatet. Mellan lika tal avgörs företrädet genom lottnings.

Om till följd av denna paragraf två eller flera mandat inte har tillträtts, tillsätts de ett och ett allt efter storleken på de personliga röstetalen enligt 7 § i förhållande till antalet avgivna röster för partiet. Kan inte samtliga mandat tillträdas genom detta tillsätts de ett och ett allt efter storleken på jämförelsetalen för namnen enligt 7 §.

9 § I stället för det som anges i 14 kap. 19 § första - tredje styckena vallagen (1972:620) och i de fall det i vallagen görs hänvisningar till den paragrafen utses ersättare på följande sätt.

När en ersättare skall utses för en kandidat som fått plats i ordningen enligt 7 § på grundval av personligt röstetal ordnas de valsedlar på vilka det lämnats personröster för namnet i särskilda grupper. Grupperna bestäms med utgångspunkt i namnordningen på valsedlarna så att sinsemellan likadana valsedlar bildar en särskild grupp. Valsedlarna i den största av dessa grupper bildar en grupp tillsammans med övriga valsedlar som tar upp samma namnordning. Ersättarna utses på grundval av valsedlarna i denna grupp efter storleken på sina personliga

röstetal under förutsättning att röstetalen uppgår till minst fem procent av partiets röstetal, dock lägst 50 röster.

Det namn som har det största personliga röstetalet är utsedd till ersättare för den ledamot som sammanräkningen avser. Vid lika tal avgörs företrädet genom lottnings. Kan inte ersättare utses genom detta förfarande skall fjärde stycket tillämpas.

När en ersättare skall utses får en ledamot som fått plats i ordningen på grundval av jämförelsetalet enligt 7 § göras för varje ledamot en sammanräkning inom det parti, för vilket ledamoten har blivit vald. Vid varje sammanräkning tas hänsyn endast till de valsedlar som upptar ledamotens namn och som på grund av detta gällde för detta namn, när det fick plats i ordningen. Varje valsedel gäller som hel röst. Röstvärdet skall tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln och därvid skall det iaktas att namnet på en kandidat som utsetts till ledamot skall anses som obefintligt. Den som får högsta röstetalet är utsedd till ersättare för den ledamot som sammanräkningen avser. Mellan lika tal avgörs företrädet genom lottnings.

Om det antal ersättare som har utsetts enligt andra - fjärde styckena är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 14 kap. 18 a § vallagen och samma ersättare har utsetts för tre eller flera ledamöter, görs ytterligare en sammanräkning för var och en av dessa ledamöter. Därvid skall även namnet på en sådan kandidat anses som obefintligt som genom valet har blivit utsedd till ersättare för den ledamot som sammanräkningen avser. I övrigt förfars på sätt som anges i andra - fjärde styckena.

Om någon ersättare för en viss ledamot inte kan utses enligt andra - femte styckena eller vad som gäller i övrigt enligt 14 kap. 19 § fjärde - sjunde styckena vallagen, gäller i stället för 14 kap. 19 § åttonde stycket vallagen att ingen ersättare utses för den ledamoten.

Övriga bestämmelser

10 § Närmare föreskrifter om försöksverksamhetens genomförande meddelas av regeringen eller, om regeringen bestämmer det, centrala valmyndigheten.

11 § Centrala valmyndighetens beslut i ärenden som avses i denna lag överklagas hos Valprövningsnämnden.

Centrala valmyndigheten har rätt att få biträde av länsstyrelse i ärenden som avses i denna lag.

Åtgärder som en kommun, en valnämnd eller en valförrättare vidtar med tillämpning av denna lag skall bekostas av kommunen.

I alla vallokaler och på postkontoren i de kommuner där röstning anordnas enligt denna lag skall ett exemplar av lagen finnas tillgänglig.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1994.

Härigenom föreskrivs att det i vallagen (1972:620)¹ skall införas en ny paragraf, 14 kap. 4 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Förelagen lydelse

14 kap.

4 a §

Valsedlar som är utformade enligt bestämmelserna i lagen (1994:000) om försök i vissa kommuner där väljarna skall kunna avge en särskild personröst vid de allmänna valen år 1994 och på vilka det finns sådana markeringar som anges i den lagen skall, om de använts vid röstning i någon annan kommun än som anges i den lagen, vid sammanräkningen räknas som giltiga men namnen på valsedlarna skall anses obefintliga.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1994.

¹ Lagen omtryckt 1991:95.

Det nuvarande valsystemet i Sverige brukar karaktäriseras som ett renodlat partival. Väljaren tar ställning till de alternativ som partierna utgör. Inom partivalets ram finns dock möjligheter för väljaren att påverka vilka personer som skall ta plats i de beslutande församlingarna. Formellt har nämligen väljarna i vårt land en i det närmaste total frihet att lägga sin röst på just de personer som bäst svarar mot deras preferenser. I realiteten är emellertid inslaget av personröstning obetydligt.

Under de senaste 20 åren har flera utredningar behandlat frågan om ett ökat inslag av personval men någon politisk enighet har inte kunnat uppnås. *Konstitutionsutskottet* har också vid flera tillfällen de senaste åren behandlat frågan, senast i bet. 1992/93:KU5.

Folkstyrelsekommittén framhöll i sitt betänkande Folkstyrelsens villkor (SOU 1987:6) att det var viktigt att man underlättar för väljarna att inom ramen för sitt partival påverka vilka kandidater som väljs för respektive parti. Ett ökat personvalsinslag i vårt valsystem skulle enligt kommittén uppmuntra väljarna att intressera sig mer för åsikter och egenskaper hos de uppställda kandidaterna och dessa skulle å sin sida anse det viktigt att informera sig om väljarnas inställning.

Personvalskommittén har i betänkandet Ökat personval (SOU 1993:21) redogjort för olika modeller med inslag av personval. En reform skulle enligt kommittén i och för sig kunna genomföras redan till de allmänna valen år 1994 eftersom ett ökat personvalsinslag enligt de modeller Personvalskommittén presenterat inte förutsätter några ändringar i grundlag utan endast ändringar i vallagen (1972:620). Kommittén föreslår emellertid att en reform genomförs med sikte på att kunna tillämpas först efter 1994 års allmänna val eftersom det enligt kommittén vore en fördel om reformen kunde föregås av viss försöksverksamhet.

Betänkandet har remissbehandlats och en sammanställning av remissutfallet finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr. 93-1120).

Remissutfallet är överlag positivt. De flesta remissinstanserna tillstyrker en reform som innebär att personvalsmomentet förstärks. Inte någon remissinstans anser att en reform bör genomföras så snart som vid valen år 1994, och de flesta anser att en reform måste föregås av försök vid 1994 års val.

Vid överläggningar mellan riksdagspartierna som hållits under år 1993 har bl.a. frågan om personval varit föremål för diskussioner. Partierna har därvid enats om att det i 3 kap. 1 § regeringsformen införs en bestämmelse om att val till riksdagen sker genom röstning på parti med möjlighet för väljarna att avge särskild personröst, att mandatperioden till riksdagen samt landstings- och kommunfullmäktige förlängs till fyra år och att vid 1998 års val personröstning enligt den modifierade danska modell med preferensröstning som Personvalskommittén presenterat skall tillämpas första gången. Man är också överens om att en sådan personvalsreform bör föregås av försök genom att det vid val till kommunfullmäktige i minst tre representativa kommuner år 1994 skall

vara möjligt för väljarna att personrösta. I prop. 1993/94:115 Valperiodens längd och vissa andra grundlagsfrågor har regeringen lagt fram förslag om de grundlagsändringar som behövs för att genomföra överenskommelsen.

Regeringen lägger nu fram förslag som skall möjliggöra försök med personröstning vid 1994 års val.

Centrala valmyndigheten har under lagstiftningsarbetet beretts tillfälle att lämna sina synpunkter.

4 Försök med personröstning

Regeringens förslag: Vid 1994 års val till kommunfullmäktige skall väljarna i Helsingborg, Linköping, Solna, Vaggeryd, Vänersborg, Östersund och Övertorneå ges möjlighet att avge särskild personröst. Denna särskilda valordning införs som ett försök och utformas i enlighet med Personvalskommitténs förslag.

Skälen för regeringens förslag: Riksdagspartierna är alltså överens om att en personvalsreform skall genomföras enligt den modifierade danska modellen med preferensröstning till 1998 års val och att reformen bör föregås av försök som dock inte bör göras mera omfattande än att de skall avse val till fullmäktige i ett visst begränsat antal representativa kommuner.

Regeringen föreslår därför att försök med personröstning skall genomföras. De nödvändiga lagändringarna bör utformas i enlighet med Personvalskommitténs förslag till ändring i vallagen (1972:620).

Grunddragen i en sådan ny ordning är följande.

Partierna nominerar kandidater och presenterar dem i rangordning på valsedelarna liksom i nuvarande system. Väljarna kan även fortsättningsvis använda valsedeln som den är eller på den göra strykningar eller andra godtagbara förändringar. Det nya är att väljaren också kan markera en av kandidaterna med ett kryss i en ruta intill namnet. Väljaren anses då ha lämnat en personröst. Markeringen skall göras för hand och namnen skall anses obefintliga om markeringen kan antas ha gjorts maskinellt. Att personröstningen begränsas till endast ett namn är motiverat bl.a. av att sammanräkningsförfarandet i annat fall riskerar att fördröjas på ett oacceptabelt sätt.

Systemet innebär inte att mandatfördelningen mellan partierna förändras, däremot kan det påverka mandatfördelningen inom partierna.

Grundprincipen är att den kandidat som får flest personröster tilldelas det första mandatet, den med näst flest det andra osv. Om det inte avgivits personröster på lika många kandidater som vunna mandat, skall återstående mandat tillsättas på samma sätt som i dag.

En ordning där endast antalet personröster blir avgörande för kandidaturlöslaget, reducerar avsevärt partiinflytandet och öppnar för att ett fåtal personröster kan bestämma personvalet. Systemet bör därför

kompletteras med en spärr för hur stort det antal personröster skall vara som skall medföra att partiets rangordning skall frångås. Regeringen väljer, liksom kommittén, att tillämpa en ordning med en procentsats av de röster som totalt avgetts för partiet i valkretsen.

Modellen medger att flera listor kan användas av partierna och att den fria nomineringsrätten behålls.

Systemet bygger på att två olika regelverk skall kunna tillämpas även om endast en listform används. För det fall att några personröster inte har lämnats eller om de personröster som lämnats inte uppgår till den bestämda spärren, blir listordningen liksom hittills gällande. I de fall där en kandidat fått personröster som överstiger spärren skall enbart personrösterna bli avgörande. För väljaren kommer denna växling mellan olika regelverk inte att medföra några oklarheter, utan det är de valadministrativa myndigheterna som kommer att tillämpa olika regler för de olika fallen.

De frågor som en lag om försöksverksamhet bör reglera är främst den om valedlarnas utformning, sammanräkningsförfarandet och mandatfördelningen. *Remissinstanserna* har i dessa frågor haft vissa synpunkter på Personvalskommitténs förslag. Så har t.ex. Valprovsnämnden ifrågasatt förbudet mot maskinell personmarkering. Riksskatteverket (RSV) anser att endast ett utrymme för att skriva till namn och markera personröst bör få förekomma eftersom väljarna annars lätt kan förledas tro att det är tillåtet att avge personröster för mer än en kandidat. Vidare har det framförts synpunkter på utformningen av valedlarna i olika avseenden, tillhandahållandet av valedlar m.m.

I fråga om sammanräkningsförfarandet (kandidaturvalet och ersättarsystemet) har framför allt framhållits att förfarandet kommer att försvåras och ta längre tid. Från RSV:s sida har också gjorts gällande att förslaget innebär ett brott i rangordningen med personliga röster vid utseende av ersättare. Enligt RSV bör det ifrågasättas, om inte väljarnas beslut att prioritera vissa personer borde få fortsatt giltighet även när ersättarna utses så länge det finns kandidater som fått personröster över kvoten bland totalt avgivna röster för partiet. De som utses till ersättare på personliga röster borde enligt RSV i så fall bli ersättare för samtliga valda ledamöter. Vidare anser RSV att de föreslagna reglerna för att utse ersättare för person som valts in på personliga röster är både svårtolkade och komplicerade.

Regeringen anser för sin del att kommitténs förslag i så stor utsträckning som möjligt skall ligga till grund för försöken. Endast för det fall det skulle innefatta uppenbara felaktigheter eller få orimliga konsekvenser bör förslaget få en annan lydelse och utformning än den av kommittén föreslagna. Några sådana förhållanden anser regeringen inte föreligga beträffande förslaget; bestämmelserna bör dock göras mera lättillgängliga. De synpunkter som framförts skall dock självfallet beaktas vid den utvärdering som skall göras av försöken och därigenom ligga till grund för utformningen av det slutliga personröstnings-systemet.

Sålunda bör försökslagen få en utformning som överensstämmer med kommitténs förslag och däri anges bara de undantag eller avvikelser

som är erforderliga i förhållande till vad som annars gäller enligt vallagen. När det t.ex. gäller valsedlarnas utformning måste utöver vad som anges i 6 kap. 2 § vallagen finnas bestämmelser om hur en valsedel skall se ut i val med möjlighet till personröstning. Sålunda behöver det anges att på en valsedel som upptar namn på en eller flera kandidater skall det finnas markerat utrymme i form av en ruta invid varje namn där väljaren genom en särskild markering skall kunna avge en personröst för det namnet. På valsedel - förutom namnvalsedlar också partimarkerade valsedlar och valsedelsblanketter - skall dessutom finnas markerat utrymme i form av minst en rad med ruta för att skriva till minst ett namn och för att avge en personröst för något av de tillagda namnen.

I fråga om sammanräkningsförfarandet bör t.ex. anges den ordning som skall gälla i stället för vad som anges i 14 kap. 15 § vallagen.

I övrigt och när det gäller förslaget till ändring i vallagen hänvisas till författningskommentaren.

De kommuner som har anmält intresse för att delta i försöken är Danderyd, Helsingborg, Jönköping, Linköping, Ljusdal, Simrishamn, Solna, Stockholm, Vaggeryd, Vellinge, Vänersborg, Östersund och Övertorneå. Utifrån sådana aspekter som kommunernas geografiska placering, antalet röstberättigade, valdeltagande, fullmäktiges sammansättning vid det senaste valet bl.a. i fråga om partibilden och fördelningen mellan kvinnor och män samt synpunkter från central och regional valadministration bör enligt regeringens mening Helsingborg, Linköping, Solna, Vaggeryd, Vänersborg, Östersund och Övertorneå i första hand komma i fråga.

5 Genomförande

Genomförande och kostnader

De nyheter som blir aktuella för de valadministrativa myndigheterna på såväl central som lokal nivå är, bl.a. mot bakgrund av det begränsade tillämpningsområde det är fråga om, inte av större eller svårare slag. Försöket behöver därför inte bli alltför komplicerat och tungrott. Eftersom de kommuner som kommer att delta har valts ut sedan de anmält intresse härom, kan man räkna med att försöksverksamheten kommer att genomföras i den positiva anda som är nödvändig.

För centrala valmyndighetens del bör det främst bli fråga om att vidta åtgärder så att valsedlarna får den utformning som krävs och se till att behövlig information ges och når ut till berörda valmyndigheter och väljare.

Beträffande de regionala och lokala valmyndigheterna åligger det även dem att verka för att informationen i god tid når ut till väljarna men också att så snart som möjligt vidta de åtgärder som behövs för att genomföra försöken. I detta senare avseende bör det i första hand bli fråga om att organisera förfarandet i vallokalerna så att röstningen kan genomföras på ett smidigt sätt.

När det gäller sammanräkningsförfarandet bör ordningen vara densamma som i dag. Sålunda skall den preliminära rösträkningen ske enligt gängse rutiner. När det gäller sammanräkningen i fråga om vilka kandidater som skall besätta de mandat som fördelats mellan partierna kommer detta självfallet att ta mera tid i anspråk. Inriktningen bör dock vara den att ett preliminärt resultat skall kunna presenteras så snart som möjligt, dvs. tas med förtur. Här bör de berörda valmyndigheterna i samråd med centrala valmyndigheten kunna bestämma vilken ordning som passar varje enskild kommun bäst; t.ex. bör det vara möjligt att låta valnämnden göra en preliminär sammanräkning också i detta avseende.

När det gäller de merkostnader som försöken kommer att föra med sig torde det hänföra sig till information, vasedelframställning och sammanräkningsförfarandet. Sålunda är det i första hand centrala valmyndigheten och länsstyrelserna som i detta hänseende berörs. De merkostnader som kommer att uppstå för centrala valmyndigheten bör emellertid inte bli större än att de kan täckas inom ramen för det ordinarie valanslaget. För de länsstyrelser som berörs torde det i första hand röra sig om ersättningar till personer som anlitas vid den slutliga sammanräkningen och sådana lönekostnader för externt anlitate personer torde täckas av de medel i valanslaget som länsstyrelserna disponerar. För kommunernas del torde merkostnaden inte bli större än att kommunerna själva kan stå en sådan kostnad.

Uppföljning

Vid försöksverksamhet av det slag som nu föreslås är det viktigt att den följs upp, inte minst mot bakgrund av att verksamheten är tänkt att bli permanent i samtliga allmänna val redan år 1998. Utvärderingen bör närmast ta sikte på de tekniska, ekonomiska, organisatoriska och praktiska aspekterna. Ett viktigt moment i utvärderingen är givetvis också vilka effekter det nya systemet - i förhållande till vad som annars skulle ha blivit fallet - får i fråga om vilka personer som kommer att besätta de mandat som partierna tilldelats.

Centrala valmyndigheten, dvs. Riksskatteverket, bör vara den myndighet som förbereder och organiserar uppföljningen och sedan redovisar resultatet till regeringen. Regeringen avser att ge ett sådant uppdrag.

6.1 Förslaget till lag om försök i vissa kommuner där väljarna skall kunna avge en särskild personröst vid de allmänna valen år 1994

1 §

I paragrafen anges i vilka kommuner som försök med personröstning skall genomföras. Det är alltså enbart vid val till fullmäktige i dessa kommuner som lagen är tillämplig.

Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1994 och kommer att gälla under hela valperioden. Detta innebär t.ex. att för det fall att en ledamot avgår (14 kap. 22 § andra stycket vallagen) skall 8 och 9 §§ denna lag tillämpas. Lagen skall också tillämpas vid eventuellt omval i berörda kommuner.

2 §

I paragrafen ges de regler för utformningen av valsedlar som fordras för att personröstning skall kunna ske. Det föreskrivs sålunda att alla former av valsedlar, alltså förutom namnvalsedlar även partimarkerade valsedlar och blanketter till valsedlar, skall ha markerade utrymmen i form av minst en rad där väljaren kan skriva till namn och en ruta intill varje sådan rad för personmarkering för ett av de tillskrivna namnen. Vidare föreskrivs i tredje stycket att namnvalsedlar skall förse med ruta intill varje namn där väljaren kan göra en personmarkering.

3 §

I paragrafen anges att i förekommande fall centrala valmyndigheten skall förse valsedlarna med sådana markerade utrymmen (rader och rutor) som anges i 2 §.

4 och 5 §§

Bestämmelserna i dessa paragrafer kan tyckas vara av mera ordningskaraktär. Det är emellertid viktigt för försöksverksamhetens genomförande att partimarkerade valsedlar och valsedelsblanketter som skall finnas i de vallokaler och på de postkontor där röstning sker är så utformade att de ger möjlighet för väljarna att rösta på person. Däremot behöver sådana valsedlar inte finnas på postkontor eller andra ställen utanför de aktuella kommunerna där förtidsröstning äger rum. En sådan obligatorisk ordning skulle bli alltför komplicerad och föranleda flera praktiska komplikationer för såväl valförrättare som väljare. Det är däremot inget som hindrar att en väljare som är bosatt i någon av de kommuner som deltar i försöksverksamheten på ett postkontor utanför hemkommunen poströstar med användning av valsedlar som är

utformade för att medge personröstning. Väljaren måste då själv ha med sig valsekeln till postkontoret. Prop. 1993/94:129

6 §

Av samma anledning som det är viktigt att det i vallokal där röstning äger rum finns valseklar av det nya slaget är det viktigt att det vid sammanräkningsförfarandet finns klara regler för hur valseklarna skall behandlas i olika avseenden. Eftersom det kan förekomma valseklar som inte ger utrymme för personröstning, vilket kan väntas inträffa i fråga om förtidsröstning och röstning med valsekelsförsändelse, är det angeläget att i lagen slå fast att sådana valseklar inte accepteras i fråga om personröstningen. Bedöms utifrån paragrafens bestämmelser att namnen är obefintliga tillfaller rösten i vanlig ordning partiet.

Personmarkering bör göras med en kryssmarkering. Skulle en valsekel i den därför avsedda rutan ha försetts med en personmarkering utan att markeringen kan betecknas som ett kryss skall det emellertid inte medföra att personrösten anses obefintlig. Naturligtvis kan svårbedömbara fall inträffa. Utgångspunkten för bedömningen bör då vara om väljaren kan antas ha velat uttrycka en preferens för en särskild kandidat eller inte.

Förbudet mot maskinella markeringar är föranlett av önskemålet att hindra mera organiserade och omfattande former av försåtliga förfaranden i syfte att vilseleda väljarna. Förbudet innebär däremot inte ett förbud mot distribution av för hand förkryssade valseklar eftersom ett sådant förbud förmodligen skulle föra med sig stora tillämpningssvårigheter.

7 §

Paragrafen skall tillämpas i stället för 14 kap. 15 § vallagen. Exempel på hänvisning i andra paragrafer till 14 kap. 15 § är 15 d § samma kapitel.

I tredje stycket anges utgångspunkten för ordnandet av kandidatnamn som fått personröster och hur spärregeln är konstruerad. Spärren skall beräknas med utgångspunkt i antalet giltiga röster för partiet. Kandidatnamnen skall ordnas så att partiets mandat i första hand kommer att besättas med kandidater som kommit över spärren och att det då är antalet personröster för varje kandidat som är avgörande för i vilken ordning kandidaterna skall utses. Termen personligt röstetal används för att ange det antal personröster som en kandidat har fått på valseklar med samma partibeteckning. I stycket anges också att spärregeln skall vara minst fem procent av partiets röstetal i valkretsen, dock lägst 50 röster. Vidare anges hur det skall förfaras då två eller flera kandidater fått lika stora personliga röstetal. I sådana fall skall företrädet avgöras genom lottning.

För kandidater som inte fått så många personröster att de uppnått spärren skall jämförelsetal beräknas enligt den nuvarande metoden och kandidaturvalet sker alltså på samma sätt som nu. Detta har angetts

genom hänvisningen i fjärde stycket till 14 kap. 6 § andra - fjärde styckena vallagen. Beräkningen av jämförelsetal för kandidater som inte kommit upp till spärren skall alltså ske först sedan kandidatnamn ordnats på grund av personliga röstetal enligt tredje stycket. I femte stycket markeras också att att vid beräkning av jämförelsetal i dessa fall skall bortses från namn som tagit plats på grund av personröster. Någon reduktion av jämförelsetal för de kandidater som inte nått upp till spärren skall därför inte ske med anledning av att kandidatnamn dessförinnan ordnats efter personliga röstetal.

8 §

Exempel på hänvisning i andra paragrafer till 14 kap. 16 § är 22 § samma kapitel.

Av andra stycket framgår att en kandidat som fått plats i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och han eller hon till följd därav skulle erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall kandidaten tillträda mandat i den krets och för det parti där han eller hon relativt sett fått störst personligt röstetal. Det innebär att kandidaten skall tillträda ett mandat som han eller hon vunnit på grund av personröster före ett som erhållits genom jämförelsetal enligt heltalsmetoden. I de fall kandidaten fått mandat i flera kretsar på grund av jämförelsetal blir storleken på dessa tal avgörande. Avgörande för vem som skall besätta mandat som kandidaten inte tillträder är ersättarordningen. Detta har angetts genom hänvisningen till 7 § som i sin tur är en hänvisning till reglerna i vallagen. Det innebär att ett listtroget sätt används för att utse de ledamöter som skall besätta de mandat som blivit lediga.

I sjätte stycket regleras i vilken ordningsföljd mandaten skall besättas då flera mandat blivit lediga. Avgörande är kandidatens relativa personliga röstetal resp. jämförelsetal. Ett mandat som blivit obesatt därför att kandidaten tillträtt ett mandat på grund av personligt röstetal skall besättas före ett som kandidaten vunnit till följd av jämförelsetal.

9 §

I paragrafen regleras förfarandet vid utseende av ersättare för kandidater som blivit valda på personröster. Exempel på hänvisning i andra paragrafer till 14 kap. 19 § är 22 § samma kapitel.

Utgångspunkten för att bestämma ersättarordningen är den lista som mest bidragit till att den ordinarie ledamoten blivit vald. Med lista avses i detta sammanhang en grupp av valsedlar som upptar samma namn och har samma rangordning mellan namnen. De valsedlar på vilka det avgetts en personröst för den kandidat som valts får alltså sorteras med utgångspunkt i namnen och rangordningen mellan dessa så att man får fram en grupp som är större än övriga. I normalfallet torde detta bli partiets huvudlista utan strykningar. Denna grupp innehåller ett antal valsedlar på vilka det avgetts en personröst för den ordinarie ledamoten. Valsedlarna är även i övrigt identiska i fråga om namn och

namnordning. För att få fram det slutliga underlaget för ersättarordningen skall till gruppen läggas övriga valsedlar som upptar samma namn och namnordning. Bland dessa kan finnas valsedlar som saknar personröster och sådana som upptar en personröst för någon annan kandidat än den som blivit vald. Att personröster avgetts för olika kandidater innebär inte att valsedlarna skall anses vara olika i fråga om namn och namnordning. Den sammanlagda gruppen kan alltså innehålla tre kategorier av valsedlar, nämligen sådana som saknar en personröst, sådana som har en personröst för den kandidat för vilken ersättare skall utses och sådana som upptar en personröst för någon annan kandidat.

Ordningsföljden för utseende av ersättarna inom gruppen avgörs i första hand av om det finns några kandidater som fått ett personligt röstetal som når upp till eller överstiger spärren. Är så fallet utses ersättarna i ordning efter storleken på de personliga röstetalen. Har flera kandidater lika stora personliga röstetal får också här lottnings tillgripas. Om det inte finns några eller alltför få ersättarkandidater som nått upp till spärren tillämpas beträffande dessa ett tillvägagångssätt som motsvarar den nuvarande metoden, vilket anges genom hänvisningen i tredje stycket till fjärde stycket.

Femte och sjätte styckena motsvarar 14 kap. 19 § tredje resp. åttonde styckena vallagen.

I övrigt gäller vallagens bestämmelser i 14 kap. 19 § vallagen.

10 §

Centrala valmyndigheten skall vara den myndighet som har att meddela närmare föreskrifter om försöksverksamhetens genomförande. Paragrafen gör detta möjligt. Avsikten är också att centrala valmyndigheten skall förbereda den uppföljning som behövs för utvärderingen.

11 §

Paragrafen innehåller bestämmelser av mera administrativt slag. När det gäller ärenden som centrala valmyndigheten kan komma att fatta beslut i, kan det gälla t.ex. frågor om valsedlar eller andra frågor om val till kommunfullmäktige som i huvudsak handläggs enligt vallagens bestämmelser men som också har anknytning till bestämmelserna i försökslagen.

6.2 Förslaget till ändring i vallagen (1972:620)

Eftersom det på postkontoren i de kommuner som deltar i försöksverksamheten kommer att finnas valsedlar av det nya slag som anges i försökslagen, är det inte uteslutet att sådana valsedlar kommer att användas av väljare från andra kommuner som poströstar i dessa försökskommuner. För det fall det vid den slutliga sammanräkningen i

andra kommuner förekommer valsedlar som är avsedda för försöks- Prop. 1993/94:129
verksamheten skall de emellertid inte anses som ogiltiga utan - med
bortseende från de namn på kandidater och markeringar som kan finnas
på dem - tillfalla det parti som finns angivet på valsedeln.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 3 februari 1994

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden
Johansson, Hörnlund, Dinkelspiel, Hellsvik, Björck, Davidson,
Könberg, Odell, Lundgren, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Hellsvik

Regeringen beslutar proposition 1993/94:129 Försök i vissa kommuner
där väljarna skall kunna avge särskild personröst.